

HANS-GEORG GADAMER - OBČAN 20. STOROČIA

OLGA SISÁKOVÁ, Katedra filozofie FF PU Prešov

Hans-Georg Gadamer, jeden z najvýznamnejších nemeckých filozofov 20. storočia, sa narodil 11. februára 1900 a patrí dnes k jeho najstarším súčasníkom. Je dokonca starší ako naše storočie, prežil ho od začiatku do konca a môže sa pokladať za jeho svedka. Na toto súputníctvo spomína rád a vo väčšine jeho prác sa prelínajú spomienky s prítomnosťou. V čitateľovi vyvoláva zvláštny pocit už samotný fakt, že berie do rúk dielo žijúceho filozofa, ktorý - ako sám uvádza v štúdiu *Die Aufgabe der Philosophie* (1983) - stretol takých ľudí ako Gerhard Hauptmann, Stefan George, Paul Natorp, Rabindranáth Thákur, Edmund Husserl, Max Scheler, Ortega y Gasset a Ernst Cassirer. Vzrušujúca je predstava horizontu človeka, ktorý bol účastníkom dynamickej doby a s odstupom sprostredkovaným životnou skúsenosťou sa môže pýtať a filozoficky artikulovanou otázkou pripomínať, ako to bolo. Na pozadí hodnôt a ideálov európskej kultúry 19. storočia, ktoré získal vzdelaním a výchovou, ešte v mladosti prežíval úspechy akcelerujúceho 20. storočia (elektrické svetlo, prvé autá, prvé kino, prvý telefón v dome otca, prvý bicykel, vzducholod' nad Vroclavou ...), ale aj prvé technické a humánne katastrofy našej civilizácie. Tak spoluprežíval skazu Titanicu a ním naštartenú dôveru v technickú dokonalosť, ako aj obidve svetové vojny, ktoré rozptýlili optimistickú vieru ľudí nielen vo vedeckú, ale aj v celkový civilizačný pokrok. Ak cestou filozofickej myšlienky je nielen teória, ale prežitý život, potom putovanie filozofa môže byť programovým zmierovaním minulosti s prítomnosťou.

Z filozofickej autoprezentácie Gadamera (*Selbstdarstellung Hans-Georg Gadamer*, 1973) sa dozvedáme, že keď v roku 1918, v poslednom roku 1. svetovej vojny, skončil gymnázium vo Vroclavi (Breslau) a postúpil na tamojšiu univerzitu, ešte nepredpokladal, že jeho záujem o literatúru, dejiny a dejiny umenia a všeobecná neistota v nemeckej spoločnosti sa stanú hybnou silou filozofického kladenia otázok a zavedú ho do oblasti filozofie.

V čase relativizácie vedy, písomníctva, svetonázorov a predovšetkým novovekej viery v pokrok, pod dojomom noviel Thomasa Manna a Hermanna Hesseho, potom, čo ho Richard Högnigswald metodicky uviedol do transcendentálnej filozofie novokantovstva hľadá Gadamerova myseľ svoj charakteristický výraz v priestore medzi umením a filozofiou.

Akademický život malého univerzitného mesta Marburg, kam v roku 1919 prichádza, poskytol budúcemu filozofovi to najpriaznivejšie milieu. Boli to predovšetkým prednášky a "krúžky" profesorov Paula Natorpa, Nicolai Hartmanna, Rudolfa Bultmanna, Richarda Hamanna, Ernsta Roberta Curtiusa, Ericha Auerbacha, Paula Friedländera. Bol to genius loci univerzity, dotváraný aj tými, ktorí už odišli, práve hosťovali alebo mali prísť - Karl Barth, Max Scheler, Martin Heidegger. Rovnaký vplyv mali idey, ktoré ohlasovali novú senzibilitu a kritiku kultúry, ktoré oživali v diskusiách

okolo filozofie Nietzscheho, Diltheya, Troeltscha, poézie Stefana Georga, Huga Hofmannsthalu, kníh Friedricha Gundolfa a i. Osobitne tento vplyv kontrastoval s kategoriálnou disciplínou novokantovského transcendentalizmu (v Marburgu sa stále vyučoval) a viedol Gadamera k presvedčeniu nemeckého romantizmu o relevantnosti skúsenosti umenia pre filozofiu. Nárok na pravdu, ktorý uplatňovala filozofia i umenie v situácii dominantného postavenia vedy, získal v tom čase osobitnú legitimitu pod vplyvom novej recepcie Kierkegaarda a Dostojevského v nemeckom prostredí, a to tým, že nahrádzal zákony a poznatky prísnej vedy svojim dôrazom na autentickosť existenciálneho zážitku.

V reflexiách svojej filozofickej dráhy Gadamer zdôrazňuje, že keď v roku 1922 promoval u Paula Natorpa, bol už - pod vplyvom Kierkegaarda a Nicolai Hartmanna - v opozícii voči idealistickej systematike a hlavne v očakávaní filozofickej zmeny zo strany fenomenológie. V príspevku *Von Lehrenden und Lernenden* vyzdvihuje spomedzi svojich učiteľov Martina Heideggera a Karla Jaspersa. U Heideggera absolvoval letný semester 1923 vo Freiburgu a kontakty pokračovali počas hostovania Heideggera v Marburgu i v nasledujúcich rokoch. Heidegger počas svojho prednáškového pobytu predstavoval pre mladých filozofov výzvu. Jeho radikálnosť a "príťažlivosť prirodzeného myšlienkového génia" prehĺbila Gadamerov záujem o grécku filozofiu (bol to prvý seminár v roku 1923 vo Freiburgu o 6. knihe Nikomachovej etiky, na ktorom Heidegger analyzoval ideu "fronésis") a podnietila ho študovať klasickú filológiu. Toto štúdium, ktoré absolvoval v seminári Paula Friedländera, pridalo jeho neskorším filozofickým analýzám Platóna a Aristotela mimoriadnu profesionálnu hodnotu. Heideggerov radikalizmus však nepôsobil na Gadamera až tak zväzujúco, aby ho okrem predsokratovcov "nefascinovali" aj iní Gréci. V roku 1929 sa Gadamer habilitoval u Heideggera prácou *Platos dialektische Ethik* (vyšla v r. 1931). K tejto téme sa po niekoľkých desaťročiach vrátil v rozsiahlej štúdií *Die Idee des Guten zwischen Plato und Aristoteles* (1978). Platónova filozofia bola jeho skutočnou životnou inšpiráciou a témou.

Dráhu univerzitného docenta začal v Marburgu spolu s Karlom Löwithom a Gerhardom Krügerom. V období nacizmu sa jeho činnosť úplne zúžila na akademické záujmy. Aby sa vo filozofickej oblasti vyhol spolupráci s režimom, "emigroval do oblasti klasickej filológie". Výsledky svojich filozofických a filologických štúdií predkladal len ako prednášky a takto ich venoval svojim najnadanejším študentom. V roku 1938 mu ponúka profesúru Katedra klasickej filológie v Halle, dáva však prednosť miestu profesora filozofie v Lipsku. Popri filozofii analyzuje v seminároch poetické texty Hölderlina, Goetheho a Rilkeho, ktorí sa v rôznych súvislostiach ukázali ako básnici "akademickej rezistencie" (Gadamer). Po skončení vojny sa ako rektor Lipskej univerzity prechodne venuje administratívno-politickej "próze", no na jeseň 1947 odchádza do Frankfurtu nad Mohanom, vracia sa teda k svojmu akademickému povolaniu. Skutočným návratom do "akademického sveta a činnosti" je prijatie miesta po Karlovi Jaspersovi roku 1949 v Heidelbergu.

Aj druhý polčas Gadamerovho života sa odvíja v prostredí univerzít, prednášok, konferencií, seminárov, redakcií a pod. Nepokojné roky vojen a núdze strieda sústredená práca, uznanie, ba úspech. Gadamera akceptujú ako vynikajúceho historika filozofie, autora brilantných štúdií z estetiky a praktickej filozofie a interpretácií hlavne

súčasnej nemeckej lyrickej poézii (Hegels Dialektik, 1971; Vernunft im Zeitalter der Wissenschaft, 1976; Kleine Schriften I.-IV, 1967-1977; Wer bin Ich und wer bist Du?, 1973; od roku 1985 v nakladateľstve J. C. B. Mohr, Tübingen začalo vychádzať teraz už kompletných 10 zväzkov *Gesammelte Werke*). V roku 1960 "zložil účty" fundamentálnym dielom *Pravda a metóda (Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik)*. Etabloval sa ním ako tvorca ucelenej koncepcie filozofickej hermeneutiky. Toto dielo bolo na jednej strane výsledkom dialógu s filozofickou tradíciou, ktorý viedol od vstupu na jej pôdu, na druhej strane otázkou o aktuálnosti prezentovaného spôsobu filozofovania v dobe, ktorá sa príliš dynamicky nakláňala dopredu. Uvedenie hermeneutiky na filozofickú scénu druhej polovice 20. storočia mohlo totiž vyznieť ako "novátorsky anachronizmus" (B. Baran). Situácia však bola úplne iná. Technizáciou vedy a presahovaním filozofie za "faktum vied" smerom k "prirodzenému svetu" začalo sa prehlbovať napätie medzi filozofiou a vedou, ktorého dejiny pozitívne i negatívne poznačili európsku kultúru. Tento problém v európskej tradícii poznal Gadamer od prvých kontaktov s názormi Diltheya, Husserla a Heideggera. Prednášal o ňom v období rokov 1936-1959, keď sedemkrát opakoval kurz s diltheyovským názvom *Úvod do duchovných vied*. Jeho zámerom nebolo rozvíjanie ideí kritiky historického rozumu, resp. metodológie duchovných vied, ale naopak opustenie neplodných sporov o metódu. Problém teórie duchovných vied (alebo, ako to navrhoval, humanitných vied) aktualizoval rozhodnejšie v známych prednáškach na univerzite v Louvain roku 1958 (v českom preklade *Problém dějinného vědomí*, 1994), keď ho vymedzil ako problém výsostne filozofický. Preto aj téma metódy tu neznie metodologicky, ale ako filozofická otázka poznania a pravdy (kládli ju aj zásadne Gadamerove štúdie z tohto obdobia - *Wahrheit in den Geisteswissenschaften*, 1953; *Was ist Wahrheit?*, 1957), ako pýtanie sa na status pravdy humanitných vied. Odpoveďou malo byť vypracovanie takých pojmov pravdy a metódy, ktoré by vytvorili filozofický základ humanitných vied - spojením s mnohostrannou ľudskou skúsenosťou a životnou praxou mali dosiahnuť filozofickú relevantnosť.

Aby dosiahol tento cieľ v storočí hypostazovanej vedy a v situácii pretrvávajúcej autority novopozitivistickej teórie vedy, pokúsil sa o odvážnu rekontextualizáciu problému. V *Pravde a metóde* rozvinul iný motív európskej kultúrnej tradície, než bol ten, z ktorého vzišla moderná veda. Napriek hlbokjej retrospektíve sa ukázalo, že jeho postup súzvučný s priekopníckymi koncepciami teórie vedy, s ktorými prišli T. Kuhn a M. Polanyi. Na rozdiel od karteziánskeho hľadania *fundamentum inconcussum* poznania novovekej vedy sa Gadamer obrátil k tomu druhu platnosti, ktorej základom sú hodnoty: tradícia, morálka, náboženstvo, filozofia, umenie a zvlášť poézia. Na prirodzenú otázku, o aké poznanie a akú pravdu ide, dáva Gadamerova práca jednoznačnú odpoveď: ide o nemetodické poznanie a pravdu, ktorá sa neverifikuje prostriedkami vied. Gadamer bez relativizácie hodnoty vedeckej racionality spochybňuje vedu ako konečnú inštanciu overiteľnosti pravdy. Ako alternatívu dokonalých techník verifikácie, ktoré vypracovala moderná veda a ktoré problematizujú status humanitných vied, rehabilituje originálny pojem pravdy. Filozofická hermeneutika chce teda zabezpečiť filozofickú relevantnosť humanitných vied, preto sa orientuje na mimovedecké zdroje pravdy, aké poskytuje skúsenosť umenia, skúsenosť filozofovania a skúsenosť dejín. Keďže táto

skúsenosť vnáša do humanistiky existenciálny kontext, vyznačuje zároveň hranice "metódy". Vďaka tomuto kontextu reálnych okolností ľudskej praxe filozofická hermeneutika ide ešte ďalej a navodzuje nutnosť autokorekcie aj moderného pojmu metodologickej vedy. Gadamer spolu s kritikmi metafyzickej filozofie a novovekej vedy exponuje napätie medzi filozofiou a vedou, a tak prispieva k deštrukcii redukcionizmov, ktoré sprevádzali vývoj metódy (psychologizmus, subjektivismus, metodologizmus, historizmus) a nielenže viedli k deformácii pravdy, ale prekryli aj fakt, že úlohou vedy je odpovedať na otázky praktického života a pri riešení problémov urobiť tu a teraz čosi vhodné a efektívne.

Filozofická hermeneutika teda presahuje pojem metódy novovekej vedy a neredukuje sa ani na metódu duchovných vied, resp. humanistiky. Zameriava sa na pôvodnejší hermeneutický fenomén, na skúmanie podmienok chápania, ktoré je súčasťou ľudskej skúsenosti, situovania sa vo svete, poznania, osvojovania, participácie a v neposlednom rade aj súčasťou vedy. Penetrácia chápania smerom k tradícii, klasickým textom filozofie a umeleckým dielam zabezpečuje podľa Gadamera hermeneutickú skúsenosť presahujúcu metodické poznanie, pretože do procesu chápania sa produktívne zapája naša dejinnosť, ktorá zahŕňa vždy inú konfiguráciu prežitého a očakávaného. Tento moment temporality zároveň dvíha status humanitných vied, pretože poukazuje na ich zakotvenosť v humanistickej tradícii európskej kultúry, ktorá ich predchádzala a ktorú nesú v sebe. Rozpoznať tieto stopy pokladá Gadamer za úlohu hermeneutickej analýzy.

Pri tvorbe koncepcie filozofickej hermeneutiky vyšiel z téz svojich predchodcov a učiteľov: v súlade s Diltheyom uviedol svoje filozofovanie do kontextu dejín a kultúry, od Husserla si osvojil korektnosť fenomenologického opisu a smerovanie k "veciam samým", k Heideggerovi sa priklonil poňatím hermeneutiky ako "teórie skúsenosti myslenia" a pri konceptualizácii "chápania" využil jeho "hermeneutiku fakticity" - pojmové prostriedky interpretácie Dasein a opisu existenciálnej štruktúry chápania. Za celkom iné vďaka Karlovi Jaspersovi: za "tón nerušeného pokoja" a neakademický štýl filozofovania, v ktorom Gadamer rozpoznať svoju budúcu úlohu - integrovať humánnosť Jaspersa, ktorý dokázal pretaviť nemeckú učenosť cez bohatstvo svojej osobnosti, s mocným Heideggerovým pátosom. Táto črta je evidentná v *Pravde a metóde* napriek tomu, že toto dielo má formu vedeckého traktátu, osobitne však pretepluje, personalizuje a estetizuje malé Gadamerove spisy.

Podstatným charakteristickým znakom jeho prístupu k hermeneutike je ontologický obrat k jazyku. Popri probléme "chápania" je podstatnou dimenziou filozofickej hermeneutiky jazyk. Jeho konštitutívny význam pre hermeneutickú teóriu sa vyrovná takým pojmom novovekej filozofie ako rozum, subjekt alebo vedomie. Tento prístup stavia na tom, že jazykovosť je vlastná každému vzťahu človeka k svetu, že prostredníctvom jazyka človek má svet, že tento svet - či už ho nazveme "prirodzeným svetom", alebo spoločnosťou ľudí - je konštituovaný jazykovo. O tieto relácie sa opiera tvrdenie o jazykovom charaktere hermeneutickej skúsenosti. Nejde tu o abstraktnú štruktúru, ktorá tvorí podložie a skrýva sa v živom výkone, akým je reč. Chápanie smeruje k tomu, čo je povedané, dokonca - ako znie radikálnejšia Gadamerova téza - ono samo má rečový charakter. Reč nepatrí subjektu, nepatrí Ja, patrí onému Ty, ktoré oslovujeme.

Presnejšie, patrí hre rozhovoru. Rozhovoru, ktorý môže začínať vnútorným rozhovorom duše so sebou (ako Platón vyjadril pohyb myslenia) a ktorý sa môže týkať všetkého, o čom sa ľudia dorozumievajú, v čom sa snažia nájsť spoločnú reč.

Predmetom hermeneutiky nie je teda iba "text". Nie je to úsilie hermeneuta pochopiť ho lepšie, ako ho chápal autor (Schleiermacher), alebo ho pochopiť kongeniálne (Dilthey). Gadamer uznáva pluralitu interpretácií a ako hermeneutické východisko dialógu, ktorý vedieme s textom, tradíciou, inou kultúrou a pod., predkladá tézu, že iný môže mať pravdu.

Tam, kde sa podarí dorozumenie, "uskutočňuje sa hermeneutický proces ukladania do slova" (Gadamer) a toto slovo, či už ako filozofický pojem, výrok vedy, alebo ako lyrická báseň, kladie nám otázku tým, na čo nás odkazuje. Funkcia otázky má v Gadamerovom chápaní reči konštitutívny význam, pretože práve ona sprostredkúva zmysel a umožňuje výpovedi byť odpoveďou. Keďže jazyk často aj zakrýva a mlčanie vypovedá tiež iba na jazykovom pozadí, pochopiť zmysel, motiváciu povedaného možno iba v priestore živej reči, rozhovoru v spoločenstve ľudí, ktorý má dialogickú stavbu otázky a odpovede. Gadamer vyzdvihol hermeneutický význam, ba univerzálnosť dialogickosti, aby prekonal "zabudnutosť reči", ktorou je poznačená európska kultúra. Poplatní tendencii spredmetňovania, sústreďujeme sa na výpoveď a zabúdame na to, čo sa za ňou skrýva. Práve na tento moment upozornil Gadamerov žiak Jean Grondin, odvolávajúc sa na ich osobný rozhovor v roku 1988 v Heidelbergu. Jeho téma súvisela s toľko diskutovaným problémom univerzalistického aspektu filozofickej hermeneutiky. Gadamer ho lokalizoval vo "vnútornom slove" (Augustínovo *verbum interius*), v tom, že sa v reči nedá vyjadriť všetko, že vypovedané zaostáva za hermeneutickým slovom, za tým, čo smeruje k reči. Toto procesuálne vnútorné tendovanie k slovu je univerzálnou dimenziou reči, je jej aspektom, ktorý sa môže rozvinúť a chápať len v dialógu, v ktorom sa dosahuje skutočný hermeneutický zámer, teda konštituovanie zmyslu.

Z dialogickej filozofie Gadamer vyvodzuje stále širšie konzekvencie pre súčasné podoby komunikácie, budúcnosť spoločenstiev, stretávanie kultúr, udržiavanie rozhovoru a riešenie sporov, afirmáciu inakosti, pre rozpúšťanie horizontov v zmierovaní minulosti a budúcnosti, pre celkový dialogický spôsob bytia ľudí. Pokojné trvanie na platónskej idei pokračovania rozhovoru duše v dialógu ľudí sa ukázalo účinnejšie ako zdôvodňovanie plurality myslenia, ktoré forsirujú súčasné teórie diferencie, komunikatívneho diskurzu a pod. Aj prekonávanie predsudkov "uložených" v bežnej reči ich situovaním pomocou hermeneutickej reflexie v tradícii sa uplatnilo ako alternatíva racionalistického pátosu "kritickej teórie".

Hermeneutický proces "ukladania do slova" Gadamer sleduje vo vývine filozofických pojmov a v poézii. Pojem vo filozofii sa vytvára používaním jazyka. Jeho funkčnosť, resp. jeho prekonanie ako termínu-normy si vyžaduje kultivovať vedomie o jeho historickom vývine, o pôvodnom kontexte jeho použitia i o nánosoch a predsudkoch, ktoré zahalili jeho sediment v dejinách filozofie. Pre filozofický pojem je príznačné napätie medzi terminológiou a živým jazykom (čo ho situuje do priestoru medzi vedeckým termínom a poetickým slovom) a prítomnosť aspektu univerzálnej spätosti jazyka so svetom. Práve tu, v analýze procesu vyrastania filozofických pojmov z jazyka a neskoršieho rozmývania ich pôvodnej individuality, sa prejavila Gadamerova

filozoficko-filologická brilantnosť, porovnateľná azda len s Nietzsche. Ako príklad môžu slúžiť analýzy pojmov subjekt, bytie, matéria (*Begriffsgeschichte als Philosophie*, 1970), pojmu sily (*Semantik und Hermeneutik*, 1968), zážitku (*Wahrheit und Methode*, 1960) atď. Historické skúmanie pojmov zaväzuje filozofické myslenie disciplínou, zaostreným vedomím ich používania, neodníma mu však právo lámať skameneliny a ďalej rozvíjať filozofický jazyk, keď filozofická myšlienka predbieha pojem a hľadá pre seba pomenovanie. Práve tak postupovali Heidegger a Husserl.

Filozofická hermeneutika nie je teda prvoplánovo pokračovaním duchovnovedných diskusií, ale filozofiou jazyka. Je významnou súčasťou *linguistic turn* druhej polovice 20. storočia a ešte nepovedala posledné slovo. Svojou orientáciou na "vec samu", postupným dôrazom na to, o čom ľudia hovoria, prekročila tradičné rámce a získala úroveň koherentnej filozofickej koncepcie. Nezastavuje sa však pri filozofickom zdôvodňovaní univerzality jazyka a chápania. Je aj konkrétnou teóriou hermeneutickej skúsenosti, praxou a umením vykladania textov. Disponuje pojmovou sústavou, ktorú Gadamer vypracoval opierajúc sa o tradíciu hermeneutiky a inšpirovaný Heideggerovým jazykovým experimentom. Táto sústava nesie teóriu chápania a poskytuje orientačné hermy procesu interpretácie. V súčasnosti môžeme v rôznych oblastiach filozofie, filológie, jazykovedy, vo vedách o umení, v sociálnych a historických vedách, v práve, teológii a pod. identifikovať Gadamerom rozvinuté alebo vyvinuté pojmy, napr. kruh chápania, anticípácia zmyslu, jednota zmyslu, integrácia zmyslu, hermeneutická skúsenosť, hermeneutická situácia, hermeneutická diferenciácia, horizont, účinok dejin, predporozumenie, dialektika otázky a odpovede, sprostredkovanie, aplikácia, zmierenie, ako aj jeho argumenty rehabilitujúce pojem klasického, autority, predsudku a tradície.

Význam teoreticky rozpracovaných interpretačných postupov a osobitné postavenie básnického slova dokázal ako interpretátor nemeckej lyrickej poézie (napr. *Hölderlin und das Zukünftige*, 1947; *Rainer Maria Rilkes Deutung des Daseins*, 1954; *Verstummen die Dichter?*, 1970; *Wer bin Ich und wer bist Du?*, 1973; *Denken im Gedicht*, 1990; *Im Schatten des Nihilismus*, 1990 a i.).

V roku 1967 v úvode k vydaniu prelomovej Heideggerovej práce *Ursprung des Kunstwerkes* (1935) Gadamer pripomenul, čím fascinovalo v onej dobe dielo *Bytie a čas*. Súčasník v ňom začul vášnivú kritiku neproblematického sveta modernej kultúry, industriálnej spoločnosti nivelizujúcej osobnosť, manipulácie s prostriedkami masovej komunikácie, onoho neosobne zlovestného "man". S odstupom voči dobe, keď ešte filozofické dielo mohlo mať taký účinok, a v situácii, keď mikrofóny a neosobné aparatúry bránia slovu, vzniku bezprostrednej komunikácie, keď rozrušujú hermeneutickú štruktúru "očakávania zmyslu", Gadamer sa pýta, čo tu ešte zmôže básnik, ba čo viac, vyjadruje obavu, že sme sa priblížili k bodu, keď "básnik odchádza". Analýzou povojnovej hermetickéj poézie Gottfrieda Benn a najmä Paula Celana však zisťuje, že tým, čo sa zmenilo, je básnické slovo. Jeho tón a "diskrétnosť" vyžaduje zaostrený sluch, pretože "v epoche elektronicky umocneného hlasu iba najtichšie slovo ešte vytvorí spoločenstvo Ja a Ty, a tým privolá človečenstvo" (*Verstummen die Dichter?*, 1970).

Kritika masovej kultúry má tu možno pre niekoho staromódny umiernený tón, ale svojím spôsobom je dôrazná. Nie je poučovaním. Jej apelatívnosť spočíva v interpretačnej akribii. Gadamer práve v ukázkach praktickej hermeneutiky je dôsledný

v teórii: počúva, čo hovorí verš, a nedomýšľa, čo chcel povedať básnik, vyhýba sa psychologizmu a subjektivismu, namiesto diltheyovských postupov vciťovania a znovuprežívania preferuje fenomenologickú analýzu. Stále slobodnejšie prechádza od kontextu nemeckej hermeneutickej tradície k internacionálnemu dialógu s novšími teóriami textu a interpretácie - štrukturalizmom, teóriou écriture, teóriou diskurzu, s americkou literárnou vedou a azda najrozhodnejšie s Derridovým dekonštruktivismom. Tento dialóg, ktorý sa v plnej šírke dostal na medzinárodnú scénu najmä po jeho odchode do dôchodku v roku 1968, vedie s obdivuhodnou vitalitou až do vysokého veku.

Filozofickú hermeneutiku nechápe ako dobrodružstvo milovníka gréckej filozofie a lyrickej poézie. Riadi sa zásadou, že interpretácia dospieva k sebazrušeniu v novej skúsenosti umenia a v praktickej výzve: "Musíš zmeniť svoj život!" Je to ďalší z odkazov tradície, ktorý sa nám Gadamer pokúša sprostredkovať. Je to obnova Aristotelovej koncepcie "practickej filozofie" a etickej hodnoty frónésis.

Pre tradičnú hermeneutiku bolo samozrejmom súčasťou interpretácie aplikovať zmysel textu na situáciu, v ktorej oslovoval. Chápanie bolo vždy zároveň aplikovaním, hermeneutika v sebe integrovala tak poznanie, ako aj normatívnosť. Podobne už v Aristotelovej etike rozumnosť spočívala v aplikácii všeobecného etického pravidla na konkrétnu požiadavku situácie. Tento prevod všeobecného poznania na singulárne je problémom nielen stratégie morálneho konania, ale aj metodológie humanitných vied. V oboch prípadoch sa od človeka žiada zrelá reflexia. To je moment, v ktorom Gadamer spája Aristotelovu analýzu morálneho poznania s hermeneutickým problémom súčasných vied. V tomto kľúčovom momente môže totiž nastať aplikácia - spojenie frónésis a techné, étosu a vedy. Vzhľadom na praktický význam vedy v našom živote je táto aplikácia súčasťou "metódy" a udržiavanie väzby étosu a vedy je tou najaktuálnejšou praktickou úlohou filozofie.

Gadamerovo trvalé úsilie čerpať pre budúcnosť z tradície súvisí s jeho schopnosťou, ktorú rozpoznal u Hölderlina: "Poznal minulosť a budúcnosť nie preto, že ako antický veštec zahrnul do svojho poznania celok bytia, ale preto, že silou svojho srdca menil minulosť na budúcnosť."

Na radosť všetkých nás srdce Hansa-Georga Gadamera bije už vyše sto rokov: 11. februára 2000 mala filozofia v Heidelbergu sviatok. Na slávnej univerzite sa zišla nemecká vedecká a filozofická elita a prezident Johannes Rau, aby si spolu s našim filozofom pripomenuli "zaokrúhlenú plnosť" jeho života.

Doc. PhDr. Olga Sisáková, CSc.
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra I
080 01 Prešov
SR